

EESTI PERE- JA SÜNDIMUSUURING
EESTI RAHVASTIKU- JA SOTSIAALPOLIITIKA SIDUSUURING
1.01.2002—31.12.2002 (leping 1-11/02/5)

ARUANNE

Pikaajaliste rahvastikustatistiliste programmide lülina on käesoleva projekti ülesandeks tagada Eesti järjepidev osalemine kahes üle-Euroopalises rahvastikuprogrammis. Esiteks, Euroopa Pere- ja Sündimusuuringus 2000-2008 (FFS2/GGS), mille eesmärgiks on rahvastikuarengu nüüdissuundumuste sündmuslooline võrdlevkäsitlus, ning teiseks, Euroopa rahvastiku- ja sotsiaalpoliitika võrdlusuuringus 2000-2005 (PPA), mille eesmärgiks on asjaomase riigipoliitika retseptiooni võrdlevkäsitlus. Programmid realiseerivad valdkonna tegevusprioriteetidele toetuvalt valitsusvahelise rahvastikukonverentsi (Budapest 1998) otsuseid Euroopa regioonis ning on koordineeritud Euroopa Liidu raamistikus. Mõlema koostööprogrammi rahvuslike osaprojektide, Eesti Pere- ja Sündimusuuringu (EPSU) ning Eesti Rahvastiku- ja Sotsiaalpoliitika sidusuuringu (ERSSU) koordinaatoriks on Eesti Pere- ja Sündimusuuringu Teadusnõukogu, tööde põhiteostajaks Kõrgkoolidevaheline Demouuringute Keskus.

Aruandeaastal 2002 toimusid projekti tööd kolmes põhisuunas: (1) PSU ja RSSU teise küsitlusringi metodoloogiline arendustöö, (2) PSU andmeanalüütiline töö ja (3) programmide koordinatsioon ja rakendus.

Esimese suuna töid raamistas PSU Teadusnõukogu seminaritsükkel. Seminarid leidsid aset kahepäevase perioodiga, mille vaheaegadel vormistati eelneva otsused ja valmistati ette materjalid järgmiseks seminariks. PSU TN arutas läbi ja koostas rahvusliku PSU teise ringi programmi, arvestades põhiliste elukarjäärade võrreldavust ühelt poolt ning teisalt Euroopa regioonis kavandatud uuendusi. Programmi teljeks olevate rahvastiku põhisündmuste koosluse määramisel võeti aluseks seminaritsükliga paralleelselt läbiviidud metodoloogilise analüüsi tulemused, kuivõrd need selgitasid erinevate protsesside sündmusloolise käsitluse tulemuslikkust PSU esimeses ringis. Uuenduslike valdkondade puhul — sõelale jäid rahvastiku keel(ed), tervis ning toimetulek — teenisid sama ülesannet väljaspool PSU programmi läbiviidud sündmusloolised küsitlused.

Programmi piiritlemise järel valmisid ankeedi sündmuslooliste põhimoodulite lähteversioonid, mis läbisid Teadusnõukogu mitmekordse arutlusringi. Arutluse käigus pöörati tähelepanu eri elukarjäärade omavahelisele haakuvusele, eesmärgiga tagada moodulite omavaheline sidusus ja ankeedi terviklikkus. Aruandeperioodi lõpuks valmis rahvusliku PSU ankeet koos asjakohase juhendmaterjaliga, küsimustikku testiti teostuvusküsitlusel. Kokku sisaldas valminud küsimustik üheksa sündmusloolist põhimoodulit: lapsepõlvkodu, koosellumus, sünnimus, abortiivsus ja pereplaanimine, ränne ja eluase, haridus, töö, tervis ning toimetulek. Keeleküsimused peeti otstarbeks integreerida erinevatesse karjäärimoodulitesse, mitte koondada omaette ankeediblokki.

Kõnealuse tegevussuuna raames menetles Teadusnõukogu samuti rahvusliku RSSU ettevalmistust. Keskseks metodoloogiliseks arutlusküsimuseks tõusis rahvastikupoliitika retseptioonile suunatud arvamusteabe seostamine rahvastiku elukarjäärade sündmusloolise andmestikuga, seda nii sisulisest kui küsimustiku- ja küsitlustehnilisest seisukohast. Tulemused lubavad suhtuda kahe rahvusliku osaprojekti ühildamisvõimalusse päris optimistlikult, teostumise korral väärib tähelepanu nii sellelaadsest integratsioonist johtuv

analüüsivõimaluste mitmekesisustumine kui ka tarvilike ressursside kokkuhoid, võrreldes mõlema küsitlusstatistilise uuringu seostamata korraldusega. Valmis ERSSU ankeedi ja juhendi tööversioon, rahvusliku RSSU teostusviisi valik jäi sõltuma projektide järgneva etapi eelarvekorraldusest.

Teise töösuuna raames jõudis aruandeaastal lõpptulemuseni Euroopa Rahvastikukomitee teemakohase programmi teine, riikidevahelist rännet ning välispäritolu rahvastiku kujunemist ja seisundit käsitlev tööetapp. Eesti rahvusliku osaprojekti väljundina valmis ning esitati Eesti riigiettekande kolmas ning ühtlasi lõplik versioon, arvestades Rahvastikukomitee PO-S-MIG ekspertrühma ettepanekuid ja soovitusi. Rahvusliku PSU materjalile, samuti asjakohasele sündmus- ja loendusstatistika tugineva analüüsi kaudu taastas kõnealune töö, rahvusvahelise definitsioone rakendades ning võrdlevalt riigi põlisrahvastikuga, valdkonna põhisuundumused alates Teisest maailmasõjast, järgnevas peatükilises liigenduses:

1. SISSEJUHATUS
2. ANDMEALLIKAD JA MÄÄRATLUSED
 - 2.1. ANDMEALLIKAD
 - 2.1.1. LOENDUSSTATISTIKA
 - 2.1.2. RÄNDESTATISTIKA
 - 2.1.3. KÜSITLUSSTATISTIKA
 - 2.2. MÄÄRATLUSED
3. RÄNDEVOOD JA VÄLISPÄRITOLU RAHVASTIKU KUJUNEMINE
 - 3.1. RAHVUSVAHELISED RÄNDEVOOD
 - 3.2. RÄNDE VANUSKÕVER
 - 3.3. VÄLISPÄRITOLU RAHVASTIKU KUJUNEMINE
 - 3.4. SISSERÄNDE RAHVASTIKUMÕJU
 - 3.5. VÄLISPÄRITOLU RAHVASTIKU HETEROGEENSUS
4. VÄLISPÄRITOLU RAHVASTIKU DEMOGRAAFILINE ARENG
 - 4.1. SÜNDIMUS
 - 4.2. ABIELLUMUS JA LAHUTUMUS
 - 4.3. LEIBKONNAKOOSTIS
 - 4.4. SUREMUS
 - 4.5. HARIDUSTASE, MAJANDUSTEGEVUS JA ELUASEMETINGIMUSED
5. KOKKUVÕTE JA JÄRELDUSED

Vastavalt EN protseduurile läbis Eesti ettekanne, koos teiste maade teemakohaste raportitega, poliitilise kooskõlastusringi ning sai konsensusliku heakskiidu ning avaldamissoovituse EN Ministrite Nõukogus. Vastav koondpublikatsioon (Courbage Y, Compton P (2003). (Eds). *Demographic Development of Immigrant Populations in Certain European States*. Strasbourg, CoE. 598 p.) ilmub 2003 aastal. Rahvastikuarengulise tulemuse kõrval on oluline rõhutada, et valminud töö asetab Eesti välispäritolu rahvastiku ja sellega seonduvad probleemid esmakordselt Lääne-Euroopa sisserrännumaadega võrreldavasse poliitilisse perspektiivi. EL liikmeriikide taustal esindas kõnealuses programmis kandidaatriike ainsana Eesti. Järgneval aastal on kavas töö esitlus, koostöös Euroopa Rahvastikukomiteega.

PSU teise küsitlusringi metodoloogilise ettevalmistuse raames valiti aruandeperioodil Eesti NIEPS koostöövõrgustiku seminari *Demographic and Cultural Specificity and the Integration of Migrants* raportööriks. Euroopa Liidule suunatud raport võtab kokku asjakohase uurimistöö analüütilise põhitulemi ning metodoloogilise kogemuse immigrantrahvastiku arengu ja põlistamisteede käsitlemiseks Euroopa PSU teises ringis, muuhulgas sätestab raport

sündmusloolise lähenemisviisi analüütilise põhiinstrumendina ning annab Eurostatile soovitud rände ja immigrantrahvastiku alase statistika parandamiseks päritolutunnuse süsteemse evitamise kaudu kõigis asjakohastes andmeallikates. Ühelt poolt teenib osundatud soovitus riigiti varieeruvast kodakondsusmääratlusest lahtisidumise ning selle kaudu asjalikuma rahvusvahelise võrreldavuse eesmärki, teisalt aga läbi mitme järjestikuse põlvkonna kulgeva põlistumisprotsessi tervikliku hõlmamise ülesannet.

Kolmanda töösuuna raames toimus aruandeaastal mitmesuunaline riigisisene ja rahvusvaheline koordinaatsioon. Riigisiselt toimus, lisaks EPSU TN seminaritsüklile, PSU esimese etapi analüütilise koondmonograafia (*Eesti põlvkondlik rahvastikuareng*. Tallinn, 2002) esitlusseminar, koostöös ühendusega *Eesti Pere*. Seminari sihtrühmade ring alates Riigikogu liikmetest ja välissaatkondadest kuni meediani teenis rahvastikuarengu valdkonna laiapäohjalise teadvustamise ülesannet. Samuti käivitus koostöö Riigikogu MSIga RSSU fookusküsitluse ettevalmistamiseks riigi otsustustasandil. Eesti PSU tulemusi on esitatud Eesti Arstide kongressil ja Konrad Adenaueri Fondi aastaseminaril (Tallinn), samuti leidsid need rakendusi EV Migratsioonifondi töös. Avalikkuse teavamist teenis ajakirjas *Horisont* ilmunud kirjutistesari, samuti meediaesinemised (*Postimees*, *Life in Estonia*, Raadio Vaba Euroopa, Raadio 4, ETV, Kanal 2 jt).

Rahvusvaheline koordinaatsioon keskendus aruandeaastal PSU teise ringi ettevalmistusele, ennekõike NIEPS koostöövõrgustiku kaudu (Helsinki, Amsterdam). Rahvusvahelise koostöö ja koordinaatsiooni hoogustumine leidis aset ka PPA suunal, tiivustatuna Euroopa Liidu huvist rahvastiku- ja sotsiaalpoliitika ühtlustamise teede vastu (Schlangenbad). Eesti PSU TN on andmemetodoloogiliselt nõustanud mitmeid üle-Euroopalisi võrdlevanalüüsi projekte (koordinaatoriteks Berni ülikool, Bielefeldi ülikool jt). Rahvusliku PSU tulemusi on esitatud IOM ja UNCHR Balti riikidele pühendatud seminaril (Riia), EN ekspertseminaril (Tallinn) ning Soome-Eesti III Demograafiasümposiumil (Tallinn). PSU ja ERSSU metodoloogilis-analüütilise töö tulemused on publitseeritud reas artiklites ja konverentsiettekannetes, analüüsikoostöö raames toimus töösessioon PSU TN välisliikmetega.

PSU ja RSSU andmetööde teostamisel on peamiseks tarkvaraliseks keskkonnaks olnud *SPSS* (Windows versioonid 6.1 & 10.0), *Lotus*, versioonid 4.01 ja 5.0 (Windows), samuti on kasutatud tekstitötluspaketti *Word* (Windows, versioonid 6.0 ja 2000). Programmide järjepideva kaasajastamise kõrval toimus aruandeaastal ka tehnilise töökeskkonna uuendamine. Teabekogu täienes mitmelaadse rahvastikualase, metodoloogilise ning PSU/GGS ja PPA seonduva materjaliga.

Kokkuvõtlikult on lepingujärgsete tööde põhitulemus:

- (1) valmisid PSU2 metodoloogiakäsitlused ja rahvuslik põhiküsimustik;
- (2) valmis ja leidis Euroopa Rahvastikukomitee konsensusliku heakskiidu analüütiline riigiettekanne *Demographic Development of Immigrant Population in Estonia*;
- (3) rahvusvaheline ja siseriigiline koordinaatsioon PSU uue küsitlusringi ettevalmistamisel teostus kavakohaselt.